

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

เครื่องจักสานเป็นเครื่องใช้ของคนไทย ที่มีใช้กันทั่วไปแทบทุกครัวเรือนมาตั้งแต่สมัยโบราณ เครื่องจักสานที่ผลิตขึ้นในภาคต่างๆ นั้นมักใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป โดยสร้างรูปทรงของสิ่งนั้นตามความประสงค์ในการใช้สอยทำให้เครื่องจักสานที่ทำขึ้นเป็นรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามประเภทของวัตถุดิบ ประโยชน์ใช้สอย สภาพการดำรงชีวิตและสภาพภูมิศาสตร์ ความนิยมตามขนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนาและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เครื่องจักสานแต่ละภาคแต่ละท้องถิ่นของไทยมีรูปแบบแตกต่างกันไปอย่างน่าสนใจ ไม่ว่าจะด้วยวิธีการสอดขัดและสานกันของวัตถุดิบที่เป็นเส้น เป็นริ้ว โดยวัตถุดิบจากธรรมชาติที่นำมาใช้ทำเครื่องจักสานของไทยมีมากมายหลายชนิด (สมปอง เพ็งจันทร์, 2564) โดยเฉพาะภาคเหนือซึ่งเป็นดินแดนที่มีศิลปะวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นเป็นของตนเองทั้งภาษาพูด ขนบธรรมเนียมประเพณีและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทำให้เครื่องจักสานในภาคเหนือมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากภาคอื่น นอกจากนี้ภาคเหนือยังมีวัตถุดิบหลายชนิดที่นำมาทำเครื่องจักสานได้ เช่น กก แห้ง ไบลาน และไม้ไผ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม้ไผ่ซึ่งมีหลายชนิดที่ใช้ทำเครื่องจักสานได้ดี เนื่องจากไผ่เป็นพืชโตเร็ว สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ภายในไม่กี่ปีหลังการเพาะปลูก โดยเฉพาะส่วนของลำ เนื่องจากไม้ไผ่มีความแข็งแรงและยืดหยุ่นที่เหนือกว่าวัสดุสังเคราะห์หลายชนิด จึงนิยมนำไม้ไผ่มาใช้ก่อสร้างอาคารบ้านเรือน รวมถึงเครื่องเรือน เครื่องใช้อุปกรณ์ตกแต่งภายในบ้านและงานฝีมือต่างๆ โดยจะนำส่วนลำต้นมาใช้จักเป็นตอกสำหรับสานเป็นภาชนะ เช่น ตะกร้า กระจาด ตะเกียบ กระติบ เป็นต้น (มูลนิธิสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2564) ในปัจจุบันเราสามารถนำไม้ไผ่มาจักสานทำเป็นอาชีพหารายได้ให้แก่ครอบครัว และยังเป็นงานที่เราส่งออกไปขายอยู่นอกประเทศ สำหรับคนไทยเราแล้วงานที่ใช้ฝีมือถือว่าเป็นงานที่ประณีตละเอียดและสวยงามมาก (กมลทิพย์ เรารัตน์, 2564)

จังหวัดลำปางเป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคเหนือที่มีการนำไม้ไผ่มาใช้ประโยชน์อย่างแพร่หลาย ทั้งในครัวเรือนและอุตสาหกรรม ไม้ไผ่ที่พบมากในจังหวัดลำปาง คือ ไม้ไผ่ชาง (*Dendrocalamus strictus* (Roxb.) Nees) ไม้ไผ่บง (*Bambusa natans* Wall) และ ไม้ไผ่รวก (*Thyrsostachys siamensis* Gamble) อีกทั้งพบว่าในพื้นที่จังหวัดลำปางมีโรงงานที่แปรรูปผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่จำนวนมาก เช่น โรงงานผลิตตะเกียบ ไม้เสียบอาหาร ไม้จิ้มฟันและกำไลรูป จากงานวิจัยของชาติตา นามมะกุนา สันติ สุขสอาด และวุฒิพล หัวเมืองแก้ว (2552) จะเห็นได้ว่าไม้ไผ่เป็นวัตถุดิบและสินค้าที่สำคัญทางเศรษฐกิจของจังหวัดลำปาง ไม้ไผ่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเป็นจำนวนมากในหลายพื้นที่ของจังหวัดลำปาง โดยเฉพาะบ้านสบจาง ตำบล

นาสัก อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เนื่องจากมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูง ภูเขาและเป็นป่าค่อนข้างทึบ อุณหภูมิสูง จากการลงพื้นที่พบว่าคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมและได้มีการรวมกลุ่มทำการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่เป็นอาชีพเสริม เป็นกลุ่มจักสานที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ รุ่นปู่ย่าตายาย เริ่มแรกเป็นการสานเพื่อใช้ในครัวเรือนต่อมาก็ได้มีการสานกระบุงข้าวเพิ่มมากขึ้นจึงมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายในหมู่บ้านและเริ่มส่งขายตามหมู่บ้านใกล้เคียง ปัจจุบันมีพ่อค้าจากทั้งภายในและนอกหมู่บ้านเข้ามารับซื้อกระบุงข้าวในหมู่บ้านเพื่อนำไปจำหน่าย ทำให้เกษตรกรมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้น แต่เนื่องจากสมาชิกในกลุ่มมีอายุสูงวัย การแปรรูปอยู่ในวงจำกัดไม่มีรูปแบบและการพัฒนาต่อยอดทำให้การสานกระบุงข้าวและผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปไม้ไผ่ชนิดอื่นๆกำลังจะหายไปเพราะขาดการสืบทอดของภูมิปัญญา จากการสอบถามข้อมูลจากทางกลุ่มพบว่า วัตถุประสงค์หรือไม้ไผ่ที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างไม่หมดสิ้นและมีจำนวนมาก หากไม่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ก็น่าเสียดาย นอกจากนี้การที่สมาชิกของกลุ่มไม่มีการบันทึกต้นทุนการผลิตและรายได้จากการขาย ราคาของผลิตภัณฑ์ถูกกำหนดขึ้นมาจากไม้ไผ่ไม่ได้ใช้หลักการใดๆ เมื่อไม่มีการจดบันทึกบัญชีจึงทำให้ไม่ทราบว่าได้กำไรหรือขาดทุนเท่าไร และการที่ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าในการผลิตนั้นมีต้นทุนและผลตอบแทนเป็นอย่างไร คู่ค้าหรือไม้ไผ่ ซึ่งจำเป็นต้องมีแนวคิดของการคำนวณ โดยต้นทุนรวมของการผลิตทั้งต้นทุนคงที่และต้นทุนผันแปร รายได้จากการจำหน่ายผลิต และคำนวณผลตอบแทนได้เป็นกำไร นอกจากนั้นต้องวิเคราะห์อัตรากำไรสุทธิของการผลิตออกมาด้วย หากค่าที่คำนวณได้สูงจะแสดงว่าความสามารถของการดำเนินงานและผลิตของกลุ่มมีคุณภาพมากทำให้สามารถทำกำไรได้ดี เพื่อจะได้นำไปประโยชน์ในการตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม

ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับต้นทุนและผลตอบแทนที่แท้จริงและนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนและผลตอบแทนของการสานกระบุงข้าวบ้านสบจางว่ามีความเหมาะสมเพียงใด รวมถึงหากมีแนวทางที่ดีในการผลิตควรเป็นอย่างไร ทำให้ผู้วิจัยอยากศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนของการสานกระบุงข้าวบ้านสบจาง ตำบลนาสัก อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งยังเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความจำเป็นและใช้วัตถุดิบภายในพื้นที่เป็นหลักเพื่อเป็นข้อมูลในการลดต้นทุน เพิ่มรายได้ อันนำไปสู่คุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของกลุ่มและเป็นแหล่งสร้างอาชีพให้คนในท้องถิ่นสืบต่อไป ให้สามารถลดต้นทุนการผลิตต่ำได้ผลผลิตสูงขึ้น อันก่อให้เกิดรายได้ให้กับกลุ่มสานกระบุงข้าวบ้านสบจางได้มากขึ้น อีกทั้งผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการสนับสนุนและส่งเสริมจากภาครัฐให้กับกลุ่มสานกระบุงข้าวบ้านสบจางและนำไปสู่ความยั่งยืนของเศรษฐกิจชุมชน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนการสานกระบุงข้าวบ้านสบจาง ตำบลนาสัก อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

2. วิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนและผลตอบแทนของการสานกระติบข้าวบ้านสบจาง ตำบลนาสัก อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อทราบต้นทุนและผลตอบแทนการสานกระติบข้าวบ้านสบจาง ตำบลนาสัก อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง

2. ทราบผลวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนและผลตอบแทนของการสานกระติบข้าวบ้านสบจาง ตำบลนาสัก อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง เพื่อเป็นข้อมูลแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือผู้ที่สนใจในการนำไปประยุกต์ใช้ หรือปรับปรุงการผลิตการสานกระติบข้าว

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษา เรื่อง ต้นทุนและผลตอบแทนของการสานกระติบข้าวบ้านสบจาง ตำบลนาสัก อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปางจำแนกได้ดังนี้

1) ประชากร และ พื้นที่

กลุ่มจักสานบ้านสบจาง ตำบลนาสัก อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง จำนวน 15 ราย

2) ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ตั้งแต่ เดือน กันยายน 2564 ถึงเดือน พฤษภาคม 2565

1.5 นิยามศัพท์

ต้นทุน หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการสานกระติบข้าวของกลุ่มจักสานบ้านสบจาง ตำบลแม่เมาะ อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง ต้นทุนการสานกระติบข้าว ประกอบด้วย วัสดุดิบ ค่าแรงงาน และ ค่าใช้จ่ายการผลิต

ผลตอบแทน หมายถึง รายรับที่เกิดจากการขายกระติบข้าวของกลุ่มจักสานบ้านสบจาง ตำบลแม่เมาะ อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง ประกอบด้วย อัตรากำไรขั้นต้น และจุดคุ้มทุน

กระติบข้าว หมายถึง ภาชนะที่ใช้สำหรับบรรจุข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้ว เป็นการใช้ไม้ไผ่มาจักสานขึ้นรูปทรงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 6 นิ้ว ของกลุ่มจักสานบ้านสบจาง ตำบลแม่เมาะ อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง